

En kvinna tar till orda – Intervju med Hélène Cixous

*Sökandet efter en kvinnlig
skrift, ursprunglig och ny, är centralt
för Hélène Cixous' omfattande arbete.
I Ebba Witt-Brattströms intervju med denna utmanande
litteraturprofessor, och författare möts
vi av tankegångar som: liv och litteratur hör ihop och vi
måste våga älska med texten.*

Hélène Cixous' seminarium går av stapeln en lördag i månaden mellan kl 9 och 16 på Château de Vincennes, där det sorterar under Derridas tvärvetenskapliga institution för internationell filosofi.

Jag korsar två ödsliga borggårdar, passerar ett armémuseum och några misstänk-samma militärer och kastar en hastig blick på det torn där markis de Sade satt inspärrad en tid. På en dörr slokar en papperslapp, fastsatt med häftstift: Collège international de la philosophie. Två trappor upp finner jag en pampig dubbeldörr med inskriptionen Centre de recherches en études féminines, centrum för kvinnoforskning.

I det som varit franska drottningens gyllenläderklädda "antichambre" sitter ett fyrtiotal kvinnor samlade kring ett ovalt bord och lyssnar absorberat till en Pierrotliknande uppenbarelse med röd mun. Hélène Cixous och hennes lärjungar. På plafondens knallblå himmel, lättjefullt utsträckta på ulliga små moln, öser leende halvgudinnor och små söta amoriner blommor ur sina korgar över Paris' intellektuella feminister. Vilken syn! Jag känner mig som ett sändebud från norra provinserna vid solkonungens hov och tar skyndsamt plats i ett hörn.

Hélène Cixous, född 1937, professor i litteratur vid Paris radikala åttonde universitet, är också skönlitterär författare. Hennes

senaste verk är en nio timmar lång pjäs om Prins Sihanouk och Kambodja, spelad av Théâtre du Soleil. Hon är en av de tre kvinnor som brukar förknippas med ett nytt "franskt" tänkande kring kvinnlighet och skrift, "écriture féminine". Citattecknet kring franskt står där som en påminnelse om att dessa kvinnor är invandrare i Frankrike. Julia Kristeva kommer från Bulgarien, Luce Irigaray från Belgien och Hélène Cixous är judinna, född och uppvuxen i Algeriet. Deras dubbla utanförskap betyder mycket för det underifrån-perspektiv de anlägger på den rådande kulturen. De intresserar sig för hur bortträngda element av kvinnlighet och "moderlighet" tar sig uttryck i filosofiska, poetiska och mytisk-religiösa texer. Irigaray och framförallt Cixous försöker även själva skapa ett specifikt kvinnligt skrivsätt, vilket ofta gör dem svårbegripligt experimentella men (ibland) mycket inspirerande att läsa.

– Jag tror att mitt skrivande har sitt ursprung i en känsla av att vara annorlunda. Jag föddes i ett främmande land där alla talade arabiska. Mitt språk var franska och min mors språk var tyska. Situationen gav mig en omedelbar känsla för att språk var viktiga och kringvärdade av mystik. Nu är språket mitt hemland. Så är det för alla författare.

– Idag talar vi franska i Frankrike som om det var ett språk för gatan, eller ett TV-språk. Det har blivit fattigt och grovt. Till och med uttalet

är hårt och omusikaliskt. Uppgiften idag för en fransk författare är att rädda språket, att gå tillbaka till den franska vokabulärens enorma rikedom. Men inte endast att återskapa vad vi redan har, utan även att skapa nya sätt att använda vårt språk på.

Hélène Cixous debuterade med en skönlitterär bok 1967. Året därpå doktorerade hon på James Joyce, var med och grundade tidskriften *Poétique* och var drivande (med bl a Michel Foucault) i kampen för ett nytt, radikalt universitet, det som blev Paris åttonde. Idag är det nedläggningshotat, av politiska skäl. Hélène Cixous' undervisning ses också med oblida ögon.

Under 70-talet orienterade hon sig alltmer mot kvinnorörelsen och gruppen kring det feministiska förlaget des Femmes. 1975 är för henne ett år helt i kvinnoströrelsens tecken. Tillsammans med Cathérine Clement ger Hélène Cixous ut den skarpa debattboken *La jeune née* (Den yngsta) ur vilken hennes mest berömda text, "Medusas skratt", också växer fram. "Medusas skratt" (som översatts till flera språk och retat gallfeber på många) är ett manifest i vilket det aktiva kvinnliga subjektet sveper som en vind över en dammig värld, vilt polemiserande med filosofins och psykoanalysens kvinnobild. "Medusas skratt" är poetiskt och uppfriskande fräckt skriven. När kvinnorna tar till orda, profeterar Cixous, kommer deras samlande styrka att bryta ner den gamla syntaxen och ett nytt språk uppstår som endast kan präntas med modersmjölkens vita bläck.

I teorierna kring den nya franska kvinnoströrelsen spelar föreställningen om tillståndet nära moderns kropp, före språkstrukturens inträde, en avgörande roll. Hélène Cixous' läsvärda bok *La venue à l'écriture* (*Att komma till skriften*) från 1977 öppnar med att benämna en plats som är modern. Det lilla barnet som speglar sig i moderns ögon ser "ansikte, rum, struktur". Det blir begäret som söker sin boning (begäret hos Cixous är alltid rörelsen mot den Andra, inte som hos Lacan den mänskliga bristens framträdande).¹ Skrivandet, menar Cixous, uppstår i ett försök att återkalla denna ursprungliga plats, "ansiktets gunst".

Hélène Cixous

Samtidigt innebär tagandet av ordet ett inlagande av moderns plats. "Skriva, drömma, föda sig, själv vara min egen dotter, född varje dag". Det är det "moderliga" i kvinnan som är drivkraften i skriften, poängterar Cixous. Liksom modern benämner världen för barnet, skriver författaren fram sitt universum.

– Som jag ser det så är skrivandet att ta barndomens erfarenhet av att allt är förlorat, utom orden, på allvar. Att skriva är det mest ödmjuka sättet att minnas.

Den kvinnliga skriften

Cixous berättar om sin långa väg till kvinnoströrelsen, till att våga erkänna de många språken inom sig själv och att våga älska med texten, som hon säger. Hennes skriftbegrepp är överväldigande och lustbejakande. Man måste skriva olydigt, säger hon, med slutna ögon.

– Sen jag kom i kontakt med teatern har jag förstått att jag kan jämföra mitt sätt att skriva med skådespelarens arbete. För vad gör skådespelaren? Han dyker ända ner till källan för att finna känslan, som finns under den skrivna mening han har framför ögonen. När han har funnit den rätta känslan måste han dra upp den till ytan. För det mesta är han mycket förvånad över det han har funnit. Det är för honom helt nytt. Så är det för mig när jag skriver. Jag har en bok gömd någonstans, långt inne i min kropp, och jag måste klättra längst ner i min själ för att komma åt den. Jag går dit med en bindel för ögonen. Och jag kommer upp till ytan med en nyfödd mening som jag inte hade förut. Kroppen är min magiska dörr. Att skriva är för mig att översätta det som på ett okänt och kroppsligt sätt står skrivet i språket.

– Jag tror att det är så människor som lever med hela sin kropp läser mina böcker. De känner detta och kan ta emot det. Man kan också skriva utifrån huvudet, men det intresserar mig inte.

Det utopiska i Cixous' skriftprojekt kan vi kanske närma oss genom att titta på en metafor i *Att komma till skriften*. Hon säger där att det bor en opera i henne. Skillnaden i upplevelse mellan att höra en opera och att läsa partituret är som var och en förstår avsevärd. På samma sätt förhåller det sig med *ordet*, vars former och historiskt utformade skrivarter är dig pålagda utifrån. Den ljuva musiken uppstår när den individuella (kroppsligt grundade) rytmen läggs till och, i bästa fall, tar ledningen. Att läsa Hélène Cixous kan kännas som att befinna sig mitt i en opera som spelar sig själv på rent gehör. Det är som att balansera på lina. Steget är aldrig långt till rena rama kakafonin.

70-talets euforiska stadium, då en social och lingvistisk revolution tycktes gå hand i hand, har Cixous nu lämnat för ett mer meditativt skrivande i livets och kärlekens tjänst. Fortfarande är dock förskjutningarna från ett begränsat språk till det hon kallar ett språk-i-frihet avgörande för författarskapet. Skrivakten, säger hon, måste tänkas i termer av frånvaro–närvaro, ett skillnadernas spel snarare än den traditionella motsättningen mellan manligt–kvinnligt.

– Jag föredrar att istället för manligt eller kvinnligt skrivande säga ett skrivande som man kallar manligt respektive kvinnligt. Jag vill markera ett avstånd. På mina seminarier talar jag om en driftsmässig kvinnlighet som kan läsas i såväl texter skrivna av män som av kvinnor. På det sättet kan man säga att poeterna är kvinnornas närmaste allierade, eftersom de kan låta sig genomsyras av sin kvinnlighet!

Cixous gör samma distinktion mellan poet och filosof som mellan kvinna och man. Filosofen är alltid bunden av en logik som måste demonstreras och rättfärdiggöras. Självt kallar hon sig poet i första hand.

– Jag vill skriva så fritt som möjligt och inte känna mig bunden av något betydelsens imperativ!

Cixous' egna texter glider anarkistiskt mellan olika nivåer. De parafraserar, polemiserar med och förhåller sig intertextuellt till det mesta i den franska bildningstraditionen. Med vännen Derrida för hon en ständig dialog. Hennes seminarier, liksom stora delar av författarskapet, utgår i stort sett från Derridas disseminationsbegrepp (*La dissémination* 1972). Skriften, liksom talet, ger bedrägligen intryck av att vara sig själv nog, dvs ha endast en mening. Denna effekt måste blottläggas så att polariteterna, begreppen och klassificerandet som tvingar in vårt tänkande i låsta banor, överskrids. I texten finns alltid ett spår som hänvisar till andra spår i all evighet. Att läsa är att skriva vidare, i en ändlös rörelse av givande och tagande. Det som omgärdar texten, dess parenteser, tystnader och brott, liksom språkets fonetiska sida är viktigt i Cixous' författarskap. Hon fördjupar sig gärna i de ordlikheter på vilka franskan är så rik, typ mer-mère (hav-mor).

De poetiska författarna

Merparten av de författare som behandlats på hennes seminarier är män – från Shakespeare, Kafka och Kleist till Kierkegaard och Freud. De sista åren har kvinnliga författare som Karen Blixen och den ryskfödda argentinskan Clarice Lispector varit föremål för omfattande studium.

– Jag är selektiv när jag väljer texter för mina studenter. Nu, i efterhand, kan jag se att jag i tolv år har valt sådana författare som jag tycker alla tillhör samma land, poeternas land. Samma hjärta slår i dem. De talar samma språk, även om de skriver på många språk. Jag menar att de tar livets parti framför dödens. Jag tycker inte om att behandla texter som väljer litteraturen framför livet. För mig hör liv och litteratur ihop. Det är sant att det finns mycket stora verk som enbart tillhör litteraturen. De tillfredsställer fantasin men hjälper en inte när man famlar i mörker. De är speglar, fotografier av sin författares omedvetna. Jag läser om dem då och då för de är formellt sett mycket intressanta. Ta tex Joyce, som jag skrev min avhandling om. Jag tycker han är en stor författare, men jag tar sällan upp honom på mina seminarier. Varför? Jo, han lär mig inget om livet. Det finns ingen *väg* hos Joyce, det finns bara spel. Jag föredrar vägen. Han är ett geni när det gäller språkhärmsning. Han leker med alla världens ord, men det är allt. Som läsare har man ingen chans. Det är lika magnifikt som en prästvigning, men stumt.

– Det intresserar mig inte att försöka bemästra litterära texter. Jag avskyr att kategorisera dem. Jag ger mig själv lyxen att i dem läsa endast det som för mig är en fråga om liv och död.

– Lyckligtvis finns på jorden många författarskap av den typ jag föredrar. De är alla på något vis sökande och de tillåter ständiga upptäckter. Jag leter inte efter teman i böckerna, utan efter frågor som utgår från deras inre. Den här typen av författare lever alla, kan man säga, med död för ögonen, som om varje dag var den sista. De befinner sig mellan helvetet och paradiset. Paradiset är att lyckas leva i ögonblicket. Det är vad man kan lära av dem.

Seminarier jag bevistade behandlar en dagbok skriven under andra världskriget av en holländsk judinna. Etty Hillesum dog i Auschwitz, och visste att det skulle bli hennes öde. Hennes bok (utgiven på svenska 1983 under titeln *Det förstörda livet*. Dagböcker 1941–43) handlar om att försöka finna ett sätt att överleva död. Som så ofta på Hélène Cixous' seminarier är det flera författare man arbetar med samtidigt. Referens och utgångspunkt denna gång är Rilke och Achmatova. De är bägge, säger Cixous i den efterföljande, hetsiga diskussionen, riktiga poeter, sådana som hör till skriftens

ordning (observera skillnaden mot Litteraturen). De arbetar med sitt språk och har förstått att skrivandet i första hand är en *rörelse*. Man finner, man känner, men man vet inte vad, bara att något skriver sig. Etty däremot, är ett "helgon" som skriver för att förstå sin situation. Hon söker de rätta orden, hon behärskas ännu av tankens formel. Kanske hade hon kunnat bli författare, om hon fått leva. I poesin, avslutar Cixous diskussionen, är det uttrycket (l'exclamation) som är det viktiga, inte förklaringen (l'explication)!

NOTER

1 Lacan menar att språket, snarare skapar människan än skapas av henne. Det är via språket som människan blir beroende av ideologiska, sociala och lingvistiska strukturer. Det lilla barnet tillhör först den imaginära ordningen, som Lacan knyter till symbiosen och det förspråkliga, kroppsliga stadiet. Det är i och med barnets smärtsamma insikt att moderns kropp inte är lika med världen och det själv inte är en del av denna kropp som det griper efter språket. Ordet MAMMA blir en symbol för den svunna tryggheten nära moderns kropp, men ordet mamma är något helt annat än känslan av att var kroppen mamma-och-jag. Ordet uppstår för att beteckna, det försöker täcka över upplevelsen av BRIST, det stora tomrummet ur vilket individen föds. Barnet tillhör därmed den symboliska ordningen som är språk, tecken, syntax, grammatik, LAG. Det symboliska är en överordnad funktion av det imaginära och helt nödvändig för att barnet inte skall bli psykotiskt.

LITTERATUR

Valda verk av Hélène Cixous:
L'Exil de James Joyce ou l'art du remplacement. Paris: Grasset, 1968. (*The Exile of James Joyce or the Art of Replacement*. New York 1972)
La jeune née. Paris: Union Générale d'Éditions, Collection 10/18, 1975. (I engelsk översättning: Minneapolis 1986)
 "Le rire de la Méduse." *L'Arc* (1975): s 39–54.
 ("The laugh of the Medusa". *Signs* 1 (1976) s 875–99.)

Forts sid 22

Forts från sid 17

La venue à l'écriture. Paris: Union Générale d'Éditions, Collection 10/18 1977. (*At komme til skriften*. Köpenhamn: Rosinante, 1986).

”Sorties”. I *New French Feminisms*, Red, Marks & de Courtivron, Massachusetts 1980.

”Akilles är Penthesilea är Akilles” ur (*La jeune, née*). Dramatens skriftserie 1986 (övers Ebba Witt-Brattström).

Om Hélène Cixous:

Verena Andermatt Conley, *Hélène Cixous: Writing the Feminine*, Univ of Nebraska Press 1984.

Toril Moi, *Sexual/Textual Politics. Feminist Literary Theory*, London 1985.

Lis Haugaard & Merete Stistrup Jensen: ”At skrive ilden i ilden. En presentation af Hélène Cixous’ forfatterskab”. *Kritik* nr 71 s 17–40, Gyldendal 1985.

”Intervju med Christiane Makward”, *Sub-stance* nr 13 (1976) s 19–37.